

ANKARA'DA BULUNAN III. ASRA AİT BİR PORTRE

Nemika ALTAN

Ankaranın Başkent olduğu tarihten bugüne kadar geçen zaman zarfında, imar hareketleri esnasında temel kazılarında çıkan eserler, Roma devri Arkeolojisi bakımından pek büyük bir değer taşımaktadır. Bilhassa Roma İmparatorluğu camiası içinde önemli bir yeri olan Ankara'nın, tarihinin karanlık devirlerinin aydınlatılması yönünden de pek önemli bir Arkeolojik merkez olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Bugün Ankara Arkeoloji Müzesi, bu civarda yapılan kazılar sırasında ele geçirilmiş bir takım klâsik eserleri toplamış bulunmaktadır. Şehirde Roma Devrinin bariz eserlerinden birkaçı olan, Ogüst Mabeti, ve Roma Hamamı gibi büyük kalıntılardan ayrı olarak ele geçen, küçük eserler zaman, zaman müzemizde toplanmış ve klâsik eserler tasnif salonunda yer almışlardır. Bu eserler arasında burada konu olarak aldığımız portre, önemli bir Roma devri eseridir.

Ankara Arkeoloji Müzesi avlusunda duran bu portre, mermerden olup büsti şeklindedir. 1935 yılının Mayıs ayında, Ankara'da, Asrî Helalar karşısında (1), su yolu inşaatı yapılırken toprak hafriyatı sırasında çıkmıştır (2).

(1) Bugün kaldırılmış olan bu helalar, Anafartalar Caddesinden, Adliye istikametine giden yol ile, Çıkrıkçılar Yokuşuna çıkan yolun arasında kalan üçgen sahayı işgal ediyordu.

(2) Büstün bulunduğu bu sahanın civarında, bugüne kadar, gerek Konya Sokak, gerekse Işıklar Caddesi, ve Çıkrıkçılar yokuşunda, temel hafriyatlarından çıkmış muhtelif eserler mevcuttur.

Oldukça iyi muhafaza edilmiş bulunan bu büstün yüksekliği kaidesi hariç, 0,60 m. dir. Beyaz mermerden ve bir erkeğe ait olan büst, sadece göğsü ve karnına kadar kısmı ihtiva etmektedir. (Res. I). Müze envanter numarası, (2563) dür. Kafa kısmında, sol kulak kopmuş, sağ kulağında burun ve çenesinde, sol gözünde zedelenmeler ve aşınmalar olmuştur. Büst, iki çıkıntı ve bir girinti yapan yuvarlak, yüksekçe bir kaide üzerinde durmaktadır. Üzerinde tunika ve bir palüda-mentum taşımaktadır. Palüdamentumun sol omuz üzerinden gelen bir ucu, göğüs üzerinde geniş ve bol kıvrımlar yaparak, sağ omuzun biraz aşağısındaki düğmeye yahut tokaya ulaşmakta ve oradan kitle halinde aşağıya doğru sarkmaktadır. Palüdamentumun diğer ucu ise, enseyi kattıktan sonra, tekrar iki geniş kıvrım halinde tokaya tutturulmuştur. Bu suretle kumaş kıvrımları, göğüs üzerinde gayet sık ve kalın olarak aşağıya doğru üçgen şeklinde bir durum almakta, ensede ve kollardaysa seyrek olup, daha hafif kıvrımlar meydana getirmektedir.

Büstün başı açık, yüz kısmı uzun olup, aynı zamanda kalın bir boyun üzerinde hafifçe sağa dönük vaziyettedir. Saçlar kısa kesilmiştir. Saç tellerinin istikameti arkadan öne doğrudur. Her tel, küçük ve hafif keski darbeleriyle tebarüz ettirilmiştir. Ekseriya, bu türlü işlenen saç ve sakal tek-

Fakat, bu çıkan eserler bugüne kadar esaslı bir surette etüt edilmediğinden, büstün bulunduğu bu sahayı adlandırmak, bugün için mümkün değildir.

niği Roma Sanatında, Alexandre Severus (222 - 235), Maximinus Trax (235 - 238), Gordianus III (238 - 244), Philippus Arabs (244 - 249), Trajanus Decius (249 - 251), Trebonianus Gallus'un (251 - 253) portrelerinde göze çarpacağı gibi, sikke tasvirlerinde de (3) bariz olarak müşahede edilir.

III. üncü asrın ortalarına has olan, kısa kesilmiş hissini veren saç ve sakal işleniş tarzı ve üslubu, 220 senesinden sonra kendini göstermekte ve 260 senelerine kadar devam etmektedir.

Büstümüzün yüzü uzundur (Res. 2). Kaşlar adeta düzdür, kaş telleri seyrek ve saç tekniğinde işlenmiştir. Gözler çukurda, badem şeklinde, ilerde bir noktaya bakmaktadır. Göz kapakları ince bir çizgiyle belirtilmiş, göz bebekleriyse oyularak ifade edilmiştir. Alın yüksek ve geniştir. Burun etli ve kemersiz, bıyıklar seyrek olup saç işleme tekniğinde gösterilmiştir. Ağız oldukça büyük ve kapalı, dudaklar etlidir. Çenesi yayvan ve büyüktür. Şakaklardan başlayarak boynuna kadar devam eden sakallar, saçlar için kullanılan tekniğe işlenmiştir. Boynunun göğüse birleştiği yerdeki çukurluk belirtilmiş, kulaklar etli ve itinalı olarak tebarüz ettirilmiştir. Büstümüzde bilhassa göze çarpan, kaşlar arasındaki iki dik çizgi, burun deliklerinden ağız kenarlarına inen eğik iki hat, çehrenin heyeti umumiyesine, orta yaşlı, ağır başlı kendinden emin bir kimse hüviyeti vermektedir.

- (3) Alexandre Severus'un Gümüş Madalyonu, (Kurt Lange, Charakter Köpfe Der Welt Geschichte. Munchen. Res. 61).
Maximinus Trax'ın Bronz Sikkesi, (Kurt Lange, aynı eser, res. 63)
Gordianus III. Bronz Sikkesi, (Kurt Lange, aynı eser, res. 66).
Philippus Arabs'ın bir Sikkesi, (Cohen, Monnaies Sous L'Empire Romain V S. 94, no. 2).
Trajanus Decius'un gümüş Sikkesi, (Cohen, aynı eser, S. 194, no. 87).
Trebonianus Gallus'un bir sikkesi, (Cohen, aynı eser, S. 246, no. 74).

Buraya kadar tetkik ettiğimiz Ankara portresinin kime ait olduğuna dair hiç bir emare mevcut değildir. Fakat, saç ve sakalı üçüncü asrın ortalarına has bir tekniğe işlenmiş olan İmparator ve şahısların portreleriyle bir mukayese yapmak, portremizi tarihlemek bakımından faydalı olacaktır kanaatindeyiz.

Roma Kapitol Müzesinde bulunan ve Maximinus Trax'a ait olan (235 - 238) portre (4). Bu portre, yüzünün uzunluğu, boynunun kalın ve uzun oluşu, saç, sakal ve bıyığının işleniş tekniği itibariyle Ankara Portresiyle benzerlik gösterirse de, ancak, başının sert olarak sağa dönük oluşu, alın üzerinde birbirine paralel ve kaşlar arasındaki iki dik çizgileri, yüz hatları gibi portreye taallük eden hususlar bakımından, Ankara portresinden tamamen değişik bir ifade taşıyan enerjik ve sert bir insanı tasvir etmektedir.

Philippus Arabs'a (244 - 249) ait olan ve bugün Vatikan Müzesinde bulunan mermer portre (5). Büst şeklinde olup karnına kadar kısmı ihtiva etmektedir. Philippus Arabs'ın Portresi, saç ve sakal işleniş, yüzünün uzunluğu ve büstün büyüklüğü itibariyle, Ankara portresiyle benzerlik gösterirse de onun gibi mülayim ve yumuşak hatlı olmayıp, bilâkis çatık kaşlı, üzerinde derin çizgiler ihtiva eden alna, sert bakışlara, muntazam sınırlanmış dudaklara malik olup, enerjik ve karakter itibariyle sert bir insan hususiyeti taşımaktadır.

Trajanus Decius, (249 - 251), Kapitol Müzesinde bulunan Decius'un mermer portresi (6). Bu portre, yüzünün uzunluğu, saç ve sakalının işleniş itibariyle, Ankara portresiyle benzerlik gösterirse de, geniş alnı üzerindeki derin paralel, ve kaşları

- (4) Hekler Anton, (Die Bildniskunst Der Griechen Und Romer. Res. 291, a).
(5) Hekler Anton, aynı eser, s. 293).
(6) L'Orange, H. P. Studien Zur Geschichte Des Spatantiken Portrats, Oslo, 1933. res. 2.

arasındaki iki dik çizgi, çatık kaşları ve bir hayli çukurda olan gözleriyle, bizim portreye benzerlik göstermemektedir.

Trebonianus Gallus'a (251-253) ait olan Floransa Arkeoloji Müzesindeki terrakota baş (7). Cephe ve profilden görünen imparatorun portresinde; saç ve sakalının işleniş tekniği, Ankara portresinin saç ve sakalını işleniş tekniğinin aynıdır. Fakat, birbirine paralel çizgiler ihtiva eden çıkıntılı alını, sivri burnu, küçük sivri çenesi bakımından bizim portreye hiçbir benzerlik göstermemektedir.

Bu arada Müzemizde (19015) envanter numaralı bir erkek başı, İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunan (2802) envanter numaralı mermer büst, Bursa Müzesinde, Eskişehirden bulunmuş (53) numaraya kayıtlı bir erkek başı (8), Konya Yunuslar Lâhindeki portre (9), Ankara Portresiyle aynı devre aittirler.

Buraya kadar ele aldığımız portlerin hiçbiri, saç sakal işlenişleri, yüz uzunluğu, büstlerinin büyüklüğü müstesna, yüz hatları ve ifadeleri, hülâsa; portre hususiyetleri bakımından Ankara portresiyle hiçbir benzerlik göstermemiştir.

Portremizi tetkik ettikten ve en yakın benzerlerini gördükten sonra netice olarak diyebilirizki :

Portremiz, büyüklüğü, kafa kısmının ve yüzünün uzunluğu, boynunun kalınlığı, saç ve sakalının aynı teknikte işlenmesi, ve realist bir portre olması bakımından, III. üncü yüzyılın ortalarına ait bariz hususiyetler göstermektedir. Portreyi yapan heykeltıraş, devrinin portre hususiyetlerini göz önüne alarak, eseri gayet mahirane bir şekilde işlemiştir. Bununla beraber, Ankara Portresi bir imparatora ait değildir. Muhtemelen, III. üncü yüzyılda yaşamış, Roma İmparatorluğunun Ankarada vazifeli Umumî Valilerinden biri, yahutta, devletin ileri gelen şahsiyetlerinden birine ait olması ihtimali kuvvetlidir.

Böylece, Ankara portresinin, gerek şekil, gerek yüz ifadesi, gerekse ihtiva ettiği portre hususiyetleri bakımından III. üncü yüzyılın ortalarında yapılmış olduğu kanaatindeyiz.

- (7) Goldscheider, Roman Portraits, London, P. 98 - 99.
 (8) Mendel Gustav, Catalogue, Sculptures Grecques, Romaines et Byzantines Musée de Brousse. S. 24. Fig. 14.
 (9) Boysal Yusuf, Yunuslar Köyünde Bulunan Lahit. (Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı, VIII - 2, 1958. S. 77. v. d. Lev. XLVIII.

Res. 1 — Ankara'da bulunan III. yüzyıla ait bir portre.

Res. 2 — a) Ankara'da bulunan II. yüzyıla ait bir portre.

Res. 2 — b) Ankara'da bulunan III. yüzyıla ait bir portre.

Res. 3 — Ankara'da bulunan III. yüzyıla ait portrenin cepheden görünüşü.

Res. 4 — Ankara Arkeoloji Müzesinde 19015 envanter No. ya kayıtlı bir baş.